

10. Положення про державну систему моніторингу довкілля. Затв. пост. КМУ № 748 від 07.08.2013 р. // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 199. – 30 жовтня.

11. Ісаченко С. Варварські закони «чорних» кар'єрів / С. Ісаченко // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 240. – 26 грудня.

12. Положення про державну екологічну інспекцію України. Затв. Указом Президента України № 454/2011 від 13.04.2011 р. // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 83. – 11 травня.

13. Закон України «Про екологічний аудит» № 1862-IV від 24.06.2004 р. // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 150. – 11 серпня.

REFERENCES

Isachenko, S. "Varvarski zakony «chornykh» kar'ieriv" [Barbarian laws "black" pits]. *Uriadovyi kur'ier*, no. 240 (2013). [Legal Act of Ukraine] (2009).

[Legal Act of Ukraine] (1996).
[Legal Act of Ukraine]. <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511>
Lystopad, O. "Pivroku - pohoda nivroku" [Half a year - the weather is good]. *Uriadovyi kur'ier*, no. 243 (2013).
[Legal Act of Ukraine] (2003).
[Legal Act of Ukraine] (2013).
[Legal Act of Ukraine] (2013).
[Legal Act of Ukraine] (2010).
[Legal Act of Ukraine] (2011).
[Legal Act of Ukraine] (2004).
Pop, S. "Investory ne zabariatsia" [Investors do not hesitate]. *Uriadovyi kur'ier*, no. 5 (2014).
Prokopchuk, S. "Naskilky vyvazhenyi marshrut dorohy do «zelenoi» enerhetyky" [How balanced road route to "green" energy]. *Uriadovyi kur'ier*, no. 178 (2013).

УДК 338.22.01:330.87(043.3)

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНИМИ ТА ЕКОЛОГІЧНИМИ КРИЗАМИ

© 2014 ДАЦКЕВИЧ Н. О.

УДК 338.22.01:330.87(043.3)

Дацкевич Н. О. Соціальна відповідальність підприємництва як інструмент боротьби з економічними та екологічними кризами

Мета статті полягає в дослідженні взаємозв'язку економічних та екологічних криз із рівнем розвитку соціальної відповідальності підприємництва, а також концепції формування нового рівня розуміння сталого розвитку, яка служить практичним та ефективним інструментом для досягнення балансу між потребами населення та наявністю природних ресурсів. Було розглянуто теоретичні напрями підвищення ефективності подолання кризових явищ та їх наслідків за допомогою соціально відповідальної діяльності підприємництва. Досліджено основні напрями боротьби з економічними кризами з використанням концепції соціальної відповідальності підприємництва як базового інструменту в умовах нестабільної світової екологічної та економічної ситуації. Виокремлено інноваційні рішення, які сприяють зниженню вірогідності настання криз, і наведено модель зв'язку між загрозами та можливостями від криз з пірамідою соціальної відповідальності А. Керролла. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є аналіз наведених підходів щодо оптимізації подолання негативних наслідків економічних та екологічних криз і зведення до мінімуму впливу на показники діяльності компанії.

Ключові слова: соціальна відповідальність підприємництва, глобальні кризи, сталий розвиток.

Рис.: 2. **Бібл.:** 8.

Дацкевич Наталія Олегівна – аспірантка, кафедра політекономії, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: datskevych@ukr.net

УДК 338.22.01:330.87(043.3)

Дацкевич Н. О. Социальная ответственность предпринимательства как инструмент борьбы с экономическими и экологическими кризисами

Цель статьи заключается в исследовании взаимосвязи экономических и экологических кризисов с уровнем развития социальной ответственности предпринимательства, а также концепции формирования нового уровня понимания устойчивого развития, которая служит практическим и эффективным инструментом для достижения баланса между потребностями населения и наличием природных ресурсов. Были рассмотрены теоретические направления повышения эффективности преодоления кризисных явлений и их последствий с помощью социально ответственной деятельности предпринимательства. Исследованы основные направления борьбы с экономическими кризисами с использованием концепции социальной ответственности предпринимательства как базового инструмента в условиях нестабильной мировой экологической и экономической ситуации. Выделены инновационные решения, которые способствуют снижению вероятности наступления кризисов, и приведена модель связи между угрозами и возможностями от кризисов с пирамидой социальной ответственности А. Керролла. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении являются анализ приведенных подходов для оптимизации преодоления негативных последствий экономических и экологических кризисов и сведение к минимуму воздействия на показатели деятельности компании.

Ключевые слова: социальная ответственность предпринимательства, глобальные кризисы, устойчивое развитие.

Рис.: 2. **Библ.:** 8.

Дацкевич Наталья Олеговна – аспирантка, кафедра политэкономии, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)

E-mail: datskevych@ukr.net

UDC 338.22.01:330.87(043.3)

Datskevych Nataliia O. Social Responsibility of Business as a Tool to Combat Economic and Environmental Crises

The purpose of the article is to explore the relationship between economic and environmental crises with the level of social responsibility of business, as well as the concept of creating a new level of understanding of sustainable development, which serves as a practical and effective tool for achieving a balance between the needs of the population and the availability of natural resources. Theoretical ways of increasing efficiency to overcome the crisis and its consequences under socially responsible business activities were considered. The basic directions of struggle against economic crises using the concept of social responsibility of business as a basic instrument in an unstable global ecological and economic situation were examined. The innovative solutions that help to reduce the probability of crises were highlighted, and the model shows the link between threats and opportunities from the crisis with a pyramid of social responsibility A. Carroll. Prospects for further research in this direction are the analysis of the approaches to optimization of overcoming the negative effects of economic and environmental crises and minimizing the impact on performance of the company.

Key words: social responsibility of business, global crises, sustainable development.

Fig.: 2. **Bibl.:** 8.

Datskevych Nataliia O. – Postgraduate Student, Department of Political Economy, Kyiv National Economic University named after V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

E-mail: datskevych@ukr.net

Глобальні економічні, політичні, соціальні кризи є на сьогодні реальністю, яка стосується кожного. Масштаби сучасних криз вражають своїм глобальним характером та тісною взаємопов'язаністю. Вихід з криз намагаються знайти у той чи інший спосіб всі без виключення. Підприємства також прагнуть впоратися з цими кризовими явищами в різні способи: економічними методами, шляхом розширення своїх обов'язків перед суспільством, дбайливого ставлення до навколишнього середовища, соціального звітування тощо. Варто зрозуміти важливість поєднання зусиль з боку суспільства, підприємництва та держави з метою недопущення кризових явищ, а в разі їх виникнення – ефективного подолання.

Питання взаємозв'язку економічних та екологічних криз з рівнем розвитку концепції соціальної відповідальності підприємництва як практичного інструменту їх подолання знайшло своє відображення в працях таких науковців, як А. Петерс, Я. Селві, Е. Вагнер, Б. Соуто, Д. Стоян.

Разом з тим потребують подальшого дослідження механізми залучення соціально відповідальної діяльності підприємництва для подолання економічних та екологічних криз, які стають все більш загрозливими на місцевому та національному рівні, та у світовому масштабі.

Метою статті є дослідження глобальних соціальних змін, які каталізують виникнення економічних та екологічних криз. Варто також провести аналіз інструментів подолання кризових явищ за допомогою ефективного використання концепції соціальної відповідальності підприємництва.

Криза, як суспільне явище, є індикатором відповідальної діяльності компаній. І у випадку, коли діяльність є соціально відповідальною, очевидним є отримання вигод від екологічного та соціально спрямованого управління підприємством. Водночас, якщо діяльність компанії не носить соціально активний характер, статистика вказує на неминучість непопулярних заходів зі скорочення витрат підприємства, як-то звільнення працівників, скорочення заробітних плат тощо. А такі кроки провокують подальше розгортання кризових явищ соціального характеру.

Економічну кризу в країні можна визначити як «макроекономічну депресію, яка виникає у певний період несподівано або у зв'язку з недостатнім або неправильним управлінським рішенням» [6, с. 295]. Фінансова криза 2008 р., викликана кризою іпотечного ринку в США, переросла у світову економічну кризу, наслідки якої відчули всі країни світу. Наслідки кризи поширились по всьому світу і стали поштовхом до кризи в реальному секторі у зв'язку з ослабленням фінансової системи реального сектора. Але, тим не менш, у той час, як кризи являють собою загрозу для компаній та організацій, вони, з іншого боку, відкривають багато можливостей, а саме – для формування принципово нового підходу соціальної відповідальності компаній. З цієї причини можна припустити, що концепція соціальної відповідальності підприємництва може дати значні корисні результати як у корпоративному, так і у соціальному плані.

Варто зазначити, що на сьогодні кризові явища, які, безумовно, так чи інакше впливають на стратегію діяльності підприємства, пов'язані із глобальними соціальними змінами. Їх умовно можна поділити на чотири групи [1, с. 6]:

- ✦ зростання дефіциту природних ресурсів, у результаті чого навколишньому середовищу завдається значна шкода, наслідком чого стають екологічні катастрофи;

- ✦ поширення проблеми соціальної нерівності, що проявляється у неможливості справедливого доступу до можливостей, які відкривають глобалізаційні процеси;
- ✦ значне підвищення рівня прозорості діяльності компаній як наслідок розвитку та поширення новітніх інформаційних технологій, засобів масової інформації, мережі Інтернет тощо;
- ✦ глобальний розвиток збутових ланцюгів як реакція на лібералізацію ринкових процесів і розвиток нових ринків за допомогою ефективних логістичних технологій.

Враховуючи складність та суперечність кризових явищ сьогодення, компанії мають змогу виступати в ролі стабілізаційного фактора, знижуючи негативні економічні, соціальні та екологічні наслідки криз, з якими зіштовхується суспільство. Але для цього компаніям необхідно одночасно бути конструктивно задіяними у всіх трьох напрямках.

Стратегія соціальної відповідальності є механізмом інтеграції підприємства у суспільство. Вона дає змогу в разі виникнення кризи будь-якого характеру об'єднатися з громадськими організаціями, політичними структурами, міжнародною спільнотою з метою її подолання найбільш ефективним способом. Крім того, ефективна стратегія соціальної відповідальності підприємництва, яка носить загальнонаціональний характер, виступає гарантом вирішення соціальних та екологічних питань в майбутніх періодах. Відтак отримуємо явний позитивний ефект: корпоративна соціальна відповідальність дає змогу перетворити соціальні проблеми у стратегічні можливості підприємства за допомогою інноваційних рішень в процесі переговорів з громадськими та політичними організаціями.

Соціальна відповідальність підприємництва як інструмент боротьби з економічними кризами має три напрями:

- 1) *ендогенний* – стійка організація основної діяльності підприємства (дотримання міжнародних стандартів якості продукції, соціального забезпечення працівників, дбайливе ставлення до навколишнього середовища тощо);
- 2) *екзогенний* – проведення благодійних заходів, соціальних заходів, позиціонування себе як відповідального корпоративного громадянина, відкритість та небайдужість до соціальних проблем регіону;
- 3) *поліпшення ринкових умов* – дії, пов'язані з покращенням кон'юнктури ринку та загальних умов функціонування підприємств на ньому.

Соціально відповідальна діяльність підприємництва проявляється, більшою мірою, через основну діяльність тієї чи іншої компанії. А тому й вплив від такої діяльності на суспільство є очевидним. Як наслідок, компанії мають можливість зробити вагомий внесок у підтримку концепції сталого розвитку та соціальної справедливості шляхом створення ціннісних орієнтацій власної діяльності.

Слід зазначити, що інноваційні рішення щодо виробництва продукції, управлінських рішень та загалом процесів, пов'язаних із діяльністю підприємства, можуть значно ефективніше вирішувати майбутні економічні, екологічні та соціальні проблеми як на регіональному, національному рівні, так і на глобальному в залежності від масштабів компанії. Відтак, слід виокремити інновативні рішення, які сприяють зниженню вірогідності настання криз, а саме [1, с. 10]:

- ✦ *ресурсозберігаючі продукти* – виробництво продукції, яка є екологічно безпечною та якомога

- менш шкідливою для навколишнього середовища. Наприклад, компанія Тойота випускає гібридний автомобіль Prius, який у порівнянні з традиційним автомобілем викидає в атмосферу на 85% менше незгорілих вуглеводнів і окислів азоту [4];
- ✦ *екологічно чисте виробництво* – покращання процесів виробництва за допомогою розробки й запровадження технологічних новацій та інноваційних рішень менеджменту компанії, які включають в себе планування, оцінку та практичну реалізацію системи управління. Це надасть можливість знизити відходи від виробництва, або й зовсім організувати безвідходне виробництво.
  - ✦ *гнучкість системи управління ризиками* – прийняття компанією завбачливих підходів для передбачення економічних, соціальних і екологічних ризиків, що дозволяє отримати стратегічні у конкурентній боротьбі. Організаційним структурам також слід бути гнучкими для забезпечення швидкого реагування на ризики, тим самим мінімізуючи вірогідність нанесення шкоди репутації компанії;
  - ✦ *стале управління ланцюгами поставок* – важливо переконатися в тому, що постачальники доставляють продукцію в строк і забезпечують високу якість продукції, а також контролювати власні виробничі і транспортні умови. Якщо весь ланцюжок поставок відображає турботу про соціальні та екологічні проблеми, це підвищує репутацію компанії як серед її співробітників, так і в суспільстві в цілому, що допомагає знизити ризики кризових ситуацій як для компанії, так і для економіки в цілому;
  - ✦ *цілісна система підготовки кадрів* – економічні умови сьогодення вимагають керівників, які мають перспективне бачення сталого розвитку компанії. Формування кадрового потенціалу такого рівня має починатися з університетських економічних факультетів. А підвищення кваліфікації персоналу необхідно зосередити на наданні допомоги керівника компаній для того, щоб розвинути у них цей навик. Це можна зробити, наприклад, за допомогою реалізації спільних проєктів з партнерами в громадянському суспільстві (корпоративне волонтерство). Крім того, по-справжньому інтегрована концепція соціальної відповідальності підприємництва може переважати тільки якщо керівники живуть відповідно до заявлених пріоритетів розвитку компанії, як-то Джеффри Іммельт з General Electric і його програма Ecoimagination, яка продемонструвала, що далекоглядне керівництво може забезпечити навіть традиційні компанії формуванням стратегії стійкої спрямованості власної діяльності [5];
  - ✦ *стійкість системи мотивації* – формування системи, яка спрямована на нагородження керівників для підвищення щоквартального прибутку. Статистика демонструє, що саме така системи відіграє провідну роль у подолання фінансових криз. Бонусна система повинна бути пов'язана із довгостроковою продуктивністю компанії. А головними показниками успішної діяльності керівництва компанії є скорочення викидів парникових газів, підвищення задоволеності співробітників та ін-

- вестувати в нові сфери бізнесу, наприклад, використання поновлюваних джерел енергії;
- ✦ *прозорий зв'язок між внутрішніми та зовнішніми комунікаціями* – створення дієвої системи активного спілкування із зацікавленими сторонами компанії, у тому числі в процесі обговорення корпоративних цінностей, діяльності, успіхів і проблем. Така співпраця є основою для зміцнення довіри. Співробітники повинні мати можливість обговорювати своє розуміння корпоративних цілей, а також свої подавати власні ідеї про те, яким чином досягти цих цілей. Уже давно минув час, коли глянцеви брошур зі сталого розвитку було достатньо для спілкування із зовнішніми зацікавленими сторонами;
  - ✦ *моніторинг діяльності компанії* – стале управління вимагає державної програми моніторингу не тільки економічної, але й екологічної та соціальної діяльності компанії. Така програма має важливе значення для визначення цілей, що виходять за рамки бізнес-результатів, і перевірки, в якій мірі цілі будуть досягнуті. Крім того, нефінансові показники соціальної корпоративної ефективності полегшують доступ до залучення інвестиційних проєктів.

На рис. 1 зображено процес запровадження концепції соціальної відповідальності підприємництва для подолання кризових економічних та екологічних періодів [2, с. 44]. Даний процес відображає інструменти концепції соціальної відповідальності підприємництва, які найбільш ефективно можуть бути використані в боротьбі з негативними наслідками економічних та екологічних криз.

Цікавою з точки зору моделювання поведінки підприємства за умов настання кризових економічних, фінансових або екологічних криз є модель подолання наслідків кризи на прикладі взаємозв'язку з пірамідою А. Керролла. Згідно з цією моделлю висувуються дві основні пропозиції до дій:

- 1) кризи створюють загрози для відповідальної поведінки в основі піраміди;
- 2) кризи формують можливості для відповідальної поведінки на вершині піраміди.

Встановлено, що в кризові періоди у випадку, коли підприємство бажає скористатися можливостями другої пропозиції, відбувається позитивний внесок у суспільство і одночасно формується позитивна репутація компанії. Відтак соціально відповідальна поведінка компанії може позитивно позначитись на її майбутньому становищі у разі ефективного використання кризових можливостей шляхом перетворення власних фундаментальних цінностей у реальні керівництва до дій. На рис. 2 зображено модель зв'язку між загрозами та можливостями від криз з пірамідою соціальної відповідальності А. Керролла.

Для більш детального аналізу практичних підходів щодо оптимізації подолання негативних наслідків економічних та екологічних криз і зведення до мінімуму впливу на репутацію компанії слід звернути увагу на рекомендації, які надає ІКЕА. До таких порад належать [7]:

- ✦ переконатися у вірному розумінні соціального призначення компанії, що надасть змогу кожному аспекту діяльності мати статус відповідального;

Рис. 1. Процес запровадження соціальної відповідальності підприємництва як інструменту подолання економічних та екологічних кризових періодів

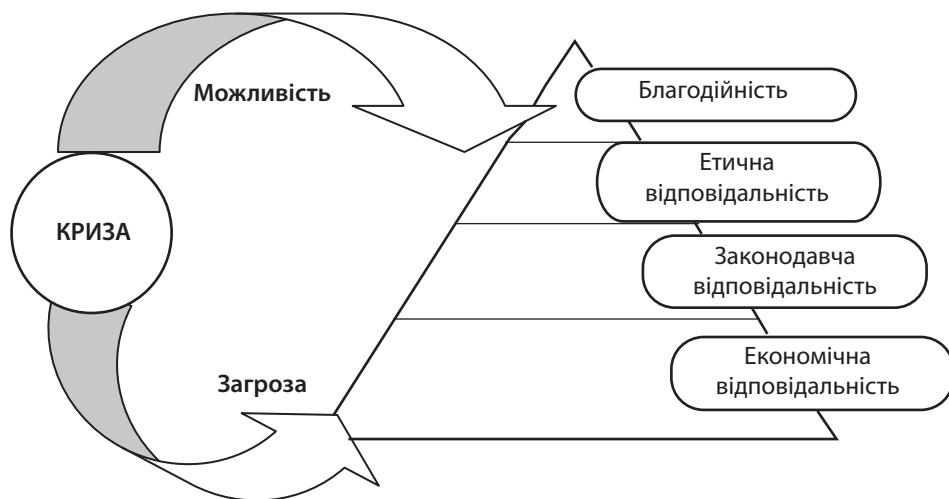

Рис. 2. Зв'язок між загрозами та можливостями від криз з пірамідою соціальної відповідальності А. Керролла [3, с. 335]

- ✦ виявити та залучити всіх зацікавлених у розвитку компанії сторін для вивчення аспектів діяльності компанії. Так, фонд захисту навколишнього середовища тісно співпрацює з Wal-Mart і має офіс у вільному місті компанії – Бентонвіллі, штат Арканзас;
- ✦ виховувати культуру прозорості за допомогою політики інформаторів, яка захищає працівників, повідомляючи про порушення законів, норм, стандартів, неетичне поведінка тощо. Для цього корпораціям необхідно продумати систему винагород, але тільки в разі стовідсоткової достовірної та перевіреної інформації;
- ✦ використовувати незалежних наукових експертів високого рівня, а не консалтингові фірми, які, можливо, і не в змозі спрогнозувати соціальні та екологічні наслідки діяльності компанії;
- ✦ переконатися, що керівництво компанії є надійним і несе пряму відповідальність за будь-які наслідки діяльності підприємства.

Дослідження наслідків світової економічної кризи 2008 р. виявило, що 99 найбільших компаній, які котируються за індексом *Dow Jones Sustainability Index*, мали втрати в середньому на 15 відсотків менше, ніж інші компанії-конкуренти у своїх галузях. Варто також зазначити, що попит на поновлювані джерела енергії та низьковуглецеві технології зараз набагато перевищує пропозицію. А якщо врахувати зростання цін через зміну клімату, високі ціни на нафту та амбітні політичні цілі (наприклад, скорочення на 80 відсотків викидів парникових газів до 2050 р.), то компанії, які стратегічно позиціонують себе як екологічно чисті та є постачальниками новітніх технологічних рішень, будуть продовжувати отримувати прибутки на цьому рин-

ку, який на сьогодні оцінюється у 284 млрд дол. США, та, як очікується, зросте до 1,3 трлн дол. США до 2017 р. [8].

По суті, це означає таке: якщо концепція соціальної відповідальності підприємництва стає невід'ємною складовою діяльності компанії, то підприємство отримує суспільне визнання, разом з тим підвищується рівень ефективності та стабільності. Тому загалом отримується позитивний синергетичний ефект: підвищення конкурентоспроможності компанії та зниження вірогідності настання економічних та екологічних криз у цілому в економічній системі.

ВИСНОВКИ

Світові економічні, соціальні та екологічні кризи чітко демонструють необхідність створення інститутів контролю діяльності підприємництва, головним чином транснаціональних корпорацій, які мають глобальний суспільний вплив і формують цінності майбутніх поколінь. Відповідальна поведінка починається з усвідомлення всіх ризиків і здатності приймати ефективні рішення для подолання їх наслідків. Тому важливою складовою успішного функціонування компанії в довгостроковій перспективі є усвідомлення необхідності формування стратегії соціально-економічної відповідальності. У випадку кризи така стратегія виступає в ролі інструмента стратегічного управління, який допомагає ефективно її подолати. А саме: концепція соціальної відповідальності підприємництва здатна об'єднати у формі партнерства ділове співтовариство, громадянське суспільство та політичну волю для вирішення глобальних та вкрай важких проблем сьогодення. Здатність усіх трьох секторів працювати разом є базовим стабілізаційним механізмом макроекономічної рівноваги в умовах глобалізаційних викликів. Це дає можливість розгляду та запровадження нестандартних рішень подолання кризових ситуацій, формує принципи відкритості та прозорості до інноваційних підходів подолання суспільно значущих питань. Тільки завдяки ефективній співпраці бізнесу, політичних і суспільних організацій перспектива формування соціально сталою та екологічно стабільного майбутнього стає можливою. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Peters A.** Pathways out of the crisis: CSR a strategic tool for the future / A. Peters // *Corporate Social Responsibility program* – 12 p.
2. **Souto B.** Crisis and Corporate Social Responsibility: Threat or Opportunity? / B. Souto // *International Journal of Economic Sciences and Applied Research* 2 (1): 36 – 50.
3. **Stoian D.** How to deal with corporate social responsibility in financial crisis / D. Stoian // *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 15(1), 2013, 333 – 338.
4. Офіційний сайт корпорації Toyota [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.toyota-global.com/sustainability/csr_initiatives/
5. Програма екологічного та соціального розвитку корпорації General Electric [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ge.com/about-us/ecomagination>
6. **Yelkikalan N.** The effects of the financial crisis on corporate social responsibility / N. Yelkikalan, C. Köse // *International Journal of Business and Social Science*, Vol. 3 No. 3. – February 2012. – pp. 292 – 300.
7. Офіційний сайт Fobes, стаття «П'ять способів уникнути кризи для компанії: досвід Ikea» [Електронний ресурс]. – Режим

доступу : <http://www.forbes.com/sites/csr/2012/11/18/five-ways-your-company-can-avoid-a-crisis-like-ikeas/>

8. Triple bottom-line sustainability advocacy, official website [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.tbl.com.pk/victims-and-winners-csr-and-the-financial-crisis/>

REFERENCES

- Oftsiyni sait korporatsii Toyota. http://www.toyota-global.com/sustainability/csr_initiatives/
- Peters, A. "Pathways out of the crisis: CSR a strategic tool for the future". *Corporate Social Responsibility program*.
- "Prohrama ekolohichnoho ta sotsialnoho rozvytku korporatsii General Electric" [The environmental and social development corporation General Eletstrits]. <http://www.ge.com/about-us/ecomagination>
- "P'iat sposobiv unyknyty kryzy dlia kompanii: dosvid Ikea" [Five ways to avoid a crisis for the company: Ikea experience]. Oftsiyni sait Fobes. <http://www.forbes.com/sites/csr/2012/11/18/five-ways-your-company-can-avoid-a-crisis-like-ikeas/>
- Stoian, D. "How to deal with corporate social responsibility in financial crisis". *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, no. 15 (1) (2013): 333-338.
- Souto, B. "Crisis and Corporate Social Responsibility: Threat or Opportunity?". *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, no. 2 (1): 36-50.
- "Triple bottom-line sustainability advocacy" <http://www.tbl.com.pk/victims-and-winners-csr-and-the-financial-crisis/>
- Yelkikalan, N., and Kose, S. "The effects of the financial crisis on corporate social responsibility". *International Journal of Business and Social Science*, vol. 3, no. 3 (2012): 292-300.

Науковий керівник - Кириленко В. І., професор кафедри політичної економії факультетів управління і управління персоналом та маркетингу Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана